

DUBLUL, UN MODEL AL COMUNICĂRII DERAPANTE *The Double – a Model of Sliding Communication*

Assoc. Prof. Dr. Dorin ȘTEFĂNESCU
„Petru Maior” University of Târgu-Mureș

Abstract

The interpretation tries to point out the directions of exprimation and the levels of manifestation of a poetics of the distorted / sliding communication, as it appears in the characters' being in L. Fulga's *Straniul paradis* (The Strange Paradise). The features that define the communicative norm alter themselves in the experience of the double, until the threshold of the crisis of non-communication and nonsense. Subdued to the communicative distortions, the self enters the narrow circles of the variance, losing its self-identity, becoming the witness of an internal alterity. Although the model of the distorted communication imposed by the specter of the double is a model of action realized in the situation of a semantic-communicant transfer, the scenic comprehension presents it as a symptomatic inter- and intra-subjective form of the communicative competence.

Keywords: communicative distortions, inter-subjectivity, alterity, scenic comprehension, duality

„Dacă existența a determinat explozia cunoașterii, la fel de adevărat este că și cunoașterea capătă drept de existență numai prin comunicare” – aflăm din primele pagini ale „confesiunii la prima carte” a lui L. Fulga.¹ Existența nu își poate converti dimensiunea în cunoaștere, la fel cum cunoașterea nu ajunge să își existențializeze conceptele decât în și prin actul comunicării manifestante, de-trăitul comunicând cu de-cunoscutul la nivelul aceleiași arderi con-substanțiale. Cunoașterea ce capătă drept la existență întru comunicare ține atât de cunoașterea filosofică a structurii existențiale a lumii (și a semnificării ei ontic-obiective), cât și de cunoașterea psihologică a existenței sinelui (și a universului său ontologic-subiectiv). Dacă existenței-ca-existență comunicarea îi revine ca *dat* al funcționalității sale organic-origine, dacă firii non-umanului actul comunicativ îi este constitutiv, determinându-i – din interior – inerența (firescul), dacă lumii deci, în cadrul vastului sistem de elemente corespondente, configurând analogia universală, îi este dat să comunice cu-sine și pentru-sine, psihismului i-a fost dat să comunice și să caute mereu lumina comunicării cu *sine* și cu *altul*. Disponibilitatea comunicantă implicând reciprocitatea comunicării, competența comunicativă presupune intersubiectivitate; „ea este suma proceselor intersubiective de comunicare”.² Sinele intră în comunicare cu alt sine în vederea devenirii de sine prin altul, deschidere ce urmează traiectul unei *integrări* comunicante. Sinele lui *idem* comunică cu sinele lui *alterum* pentru a-și afla, la un nivel mai profund, identitatea de sine în orizontul propriei alterități. Alteritatea este astfel interiorizată, integrată și ea în *totul* comunicării, regăsită revelator ca element *dat* sinelui de la sine (intrasubiectiv), dar totodată ca imagine a proiecției de sine în altul, un *alter ego* ce caută să comunice (intersubiectiv) cu ființa sa regăsită în *altul aceluiași*.

¹ Laurențiu Fulga, *Straniul paradis*, Ed. Cartea Românească, București, 1976. Toate citatele fără altă mențiune trimit la acest volum și la această ediție.

² Corneliu Mircea, *Inter-comunicare*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 56.

„Această interpretare se folosește de conceptul unei comunicări sistematic denaturate, ce poate apare prin reflexie la nivelul interpersonal și intrapsihic”.

Pornind de la aceste câteva date teoretice, vom încerca să interpretăm nivelele fundamentale de manifestare ale unei *poetici a comunicării* deformată / derapante, așa cum se pune ea în ființa personajelor și în imaginarul existenței lor. „Această interpretare se folosește de conceptul unei comunicări sistematic denaturate, ce poate apare prin reflexie la nivelul interpersonal și intrapsihic”.³ Vom observa că pe parcursul exercițiului interpretativ presupuzițiile teoretice întemeiate în cadrul unei *teorii a competenței comunicative*,⁴ trăsăturile care definesc norma comunicantă se alterează pentru a ajunge în final în pragul crizei non-comunicării și a non-sensului. Supus deformărilor comunicative, sinele intră în cercurile din ce în ce mai strâmte ale varianței, marcând pierderea identității cu sine (și / sau cu altul), devenind în schimb martorul implicat al diferențierii și al dedublării, derapajul accentuând varianța și amplificând golul diferenței. Interpretarea comunicării sistematic deformată sau „descifrarea de către hermeneutica abisală a comunicării deformată” (J. Habermas)⁵ va aduce în prim plan situația unui transfer semantic-comunicant, cu accent pe regimul dualității și tema dublului, situație care va fi înțeleasă prin ceea ce J. Habermas numește *înțelegere scenică*: „Înțelegerea scenică se deosebește de simpla înțelegere hermeneutică a sensului prin forța sa explicativă: ea descoperă sensul unor manifestări de viață incompreensibile numai în măsura în care odată cu reconstrucția scenei originare reușește și clarificarea condițiilor în care a luat naștere non-sensul. Ce-ul, adică conținutul de semnificații ale manifestării sistematic deformată nu poate fi « înțeles » dacă nu poate fi « explicat » totodată de ce-ul, adică apariția scenei de simptome în raport cu condițiile de declanșare ale deformării sistematice însăși”.⁶

Deformarea nevrotică a comunicării, ducând la o particularizare funcțională manifestată la toate nivelele actului comunicant, „semnifică pierderea anumitor momente comunicative, pierdere de care subiectul nu este conștient”.⁷ Această inconștiență are în ea însă ceva paradoxal ce ține de relativul pragului ce o desparte de conștiința în plină lumină. În ciuda faptului că se vede expus sciziunii inaugurate de regimul dualității, supus constrângerilor și servituților alterității, cu toate că momentele acestei lente scurgeri existențiale, înregistrate în cronologia lor, scapă percepției sale conștiente, sinele știe că ceva se întâmplă cu sine, presimte înstrăinarea ce îl îndepărtează de sine și de lume („dezacordul fatal și definitiv dintre mine și lumea exterioară”). Deși „identitatea eului se formează în relațiile mai complexe ale acțiunii comunicative”,⁸ în contactul cu contextura lumii obiective, sinele resimte acut diferența lumii, acuză alteritatea ce se substituie identității, pe scurt, este *conștient* de ruptura ce s-a produs în sine („conștiința mea era ruptă în bucăți, luciditatea mea se afla în cel mai tragic impas”). Conștient fiind de fisurarea propriei conștiințe, ignorându-i

³ Jürgen Habermas, *Conștiință morală și acțiune comunicativă*, Ed. All, București, 2000, p. 176.

⁴ Cf. Jürgen Habermas, „Die Universalitätsanspruch der Hermeneutik“, in Rüdiger Bubner et al., *Hermeneutik und Dialektik*, I, Tübingen, 1970, pp. 73-103.

⁵ Despre „blocajele de comunicare” ce întrețin „iluzia netransparenței ficțiunii” și „mecanismul contorsionării (desimbolizării) comunicării”, cf. Jürgen Habermas, *Cunoaștere și comunicare*, Ed. Politică, București, 1983, p. 206.

⁶ Jürgen Habermas, „Die Universalitätsanspruch der Hermeneutik“, in *op. cit.*, apud Erwin Hufnagel, *Introducere în hermeneutică*, Ed. Univers, București, 1981, pp. 139-140.

⁷ E. Hufnagel, *op. cit.*, p. 139.

⁸ Jürgen Habermas, *Conștiință morală și acțiune comunicativă*, ed. cit., p. 172.

însă cauza (scena orginară), resimțindu-i doar efectul (simptomul), sinele încearcă să își scruteze subconștientul, „să-i descifreze toate ascunsurile și să-i lumineze toate amănuntele”, bănuind a afla, în solitudinea psihanalizării de sine, un răspuns la întrebările ce îi torturează ființarea, învăluind-o într-un mister revelator: „nicio singurătate nu-i mai revelatoare de mistere decât singurătatea Genezei personale, când și ție ți-este dat să pui ordine în haos”. Substituit psihiatrului hermeneut, sinele are „gândul cercetării abisului”, dorind să facă ordine în haosul genezei personale, caută a-și redobândi, dincolo de conștiință, în abisul (trans)subconștient, „conștiința identității reale”. Paradoxul este următorul: a-ți căuta identitatea în însăși cauza alterității; chiar în irealul subconștient, sinele crede a găsi temeiul reînființării de sine în realul existenței, căci el „avea conștiința existenței sale reale acolo”. Paradoxul încetează însă de a mai nedumeri dacă înțelegem acest demers al sinelui ca o tentativă de tămăduire, ca un act temerar ce urmărește salvarea din imperiul alterității, proces ce ține mai degrabă de o etică hermeneutică, dispusă a vindeca prin exorcismul înțelegerii însăși cauza unei obsesii traumatice. Or cauza aceasta este urmărită de conștiință dincolo de hotarele câmpului său: „continuu să-mi acuz subconștientul ca fiind sursă de nefericiri”. Dualitatea persistă, dar ea este interiorizată de înțelegere; „acel univers lăuntric devenea Geneza lui”. Am putea spune că alteritatea ca efect al structurii duale este eufemizată prin imanentizarea dualității la nivelul subconștientului.

Acest proces de imanentizare ține de o calitate cu totul specială a ochiului celui ce îl întreprinde, căci imanentizarea este proiecție pe ecranul identității, scrutarea scenei originare, *privirea* pe care „ochiul nevăzut” al sinelui o adâncește în sine, „privirile interioare ale unui spirit inegalabil” care încearcă să străpungă „tenebrele din subconștient”. Coborât în sine, ca într-o acerbă luptă cu îngerul propriu, sinele își proiectează „vederea lăuntrică” asupra acesui teritoriu străin sieși și totodată atât de intim legat de propria ființă. Însă „haosul din el continua să fie osândit la convulsii cumplite, niciun fulger nu izbutea (despicându-l) să despartă lumina de beznă, ființa de neființă”. „În realitate, deși ținute la fund, ferecate în subconștient ca într-o carceră ermetică, obsesiile așteptaseră numai ceasul prielnic pentru a țâșni la suprafață, exploziv”. Imanentizarea subconștientă are un efect neașteptat, invers celui scontat de sinele în căutare de sine: vederea lăuntrică, în loc de a descoperi cauza alterității, trezește obsesii latente, refulate în adâncul timpului, obsesii care, o dată reactualizate, defulate, creează la suprafață, pe ecranul conștiinței, același scenariu traumatic din pânza căruia sinele sperase a se smulge. Ceasul prielnic acestei adevărate explozii psihice este marcat chiar de „conștiința timpului”, „fiecare zvon al timpului” aducând încă o dovadă a tragicei „eliberări” a sinelui de altul din sine: „străbătea acum, fără să-și dea seama și-n adevărate explozii subconștiente, mari zone ale trecutului său tragic”. „Timpul personal” astfel resuscitat, departe de a fi o izbândă a sinelui asupra alt-cuiva din sine, întoarce sinele în orizontul dualității, transformând „privirea dinlăuntru”, „surpată în ea însăși ca într-o genune fără fund”, în „acel plâns lăuntric”, martor tăcut al desprinderii sinelui de sine, al diviziunii impuse de alteritatea dominantă: „numai jumătate din el înregistra starea obiectivă a lucrurilor, cealaltă jumătate dănuia tot în confuzie și irațional. Era ca și cum numai un ochi l-ar fi avut deschis către lumea exterioară, celălalt ochi i-ar fi rămas prizonier al beznei dinlăuntru”. Oscilând „cu întreaga sa făptură, și de la o clipă la alta, între iluminare și funambulesc”, „pe jumătate treaz, pe jumătate adormit”, sinele în permanentă „căutare de sine” sfârșește prin a se găsi în identitatea fisurată a dublului: agent și pacient, „observator și

subiect observat”, fiindător de sine și în același timp fiindat de alt sine. „Cu privirea încărcată de întrebări”, asupra identității reale sinele nu poate răspunde, căci timpul acestui răspuns zace în partea adormită din sine, partea-stare-de-vis, surpată în uitare, jumătatea alterității alterate, străine și ca atare absente: „se întreba cine este, se întreba de unde vine (...), n-avea memoria a nimic, n-avea deci cum răspunde la asemenea întrebări”. Neputând comunica cu propria identitate, sinelui nu îi rămâne să se întrebe decât asupra alterității, întrebând prin orizontul altuia din sine, cu ochiul cel încă treaz în comunicare cu „conștiința dedublării”.

„Conștiința mea suporta rupturi capitale până la a nu mai avea conștiința că exist”; starea în care se află sinele în pragul conștiinței dedublării marchează ruptura definitivă pe care dualitatea o provoacă în ordinea umanului, despiciând conștiința existenței de sine și, implicit, diminuând excesiv disponibilitatea comunicantă. Identificăm această stare cu *modelul psihopatiform* al comunicării, definit prin schimbarea atracției comunicante în repulsie, având drept efect iritabilitatea și actul regresiv, urmate de regret și remușcare.⁹ Refuzându-i-se „cunoașterea în absolut”, abătându-se de la „modelul acțiunii comunicative pure”,¹⁰ sinele are totuși cunoștință de natura sa duală supusă distorsiunii alterității. Cunoașterea aceasta deviată a sinelui de sine ajunge pentru a sugera conștiința dedublării de sine. Dublul este resimțit drept contrariu în sine, imagine secundă, copie infidelă a originalului, element opus ce face parte din întregul ființei dar, în același timp, împotrindu-se unității sale. „Sinele și contrariul său” formează astfel perechea imperfectă a existenței în dezacord cu propria conștiință identitară: „în fiecare ins al lumii viețuiește un fel de demiurg, sinele său perfect sau contrariul sinelui său, binele și răul, într-o aceeași personalitate”. Concepându-și contrariul în sine ca întruchipare a demiurgiei de sine, drept origine seminală, având „nevoie de o icoană adevărată la care să se închine”, sinele își părăsește adevărul pentru a împrumuta imaginea unui adevăr străin, convins, în disperare de cauză, că acest abandon în fața celuilalt – și asumarea alterității ca atare – l-ar putea reintegra în orizontul identității pierdute. Fluxul comunicării pare astfel redescoperit, nu însă ca încheiere de sine în întregul ființei reîntregite, ci ca întrepătrundere lichidă, (con)topire a sinelui în altul. Comunicarea devine „fluid ce trecea neconținut și cu intensitate egală dintr-unul în celălalt”, „fiecare topindu-se parcă în celălalt”, „fiecare topit în privirea și ființa celuilalt, ca părți patetice ale aceluiși întreg”.

Dar „fiecare are parte, în cuprinsul aceleiași iubiri, de altă tragedie”, fiecare – în chiar actul acestei comunicări iluzorii – rămâne *parte* a întregului, fiecare cu partea sa de întreg topită la altă temperatură a arderii de sine. Ardere ce își consumă tragedia în tăcere, marcând pierderea sensului rostirii, degradarea cuvântului ca vehicol al actului comunicant, sentimentul de culpă insinuat perfid între gesturi neînțelese, învăluind această părăsire de sine în misterul incomunicabil al alterității: „constatau deodată că nu mai au ce-și spune, cuvintele își pierduseră orice sens, ultimele punți de legătură sufletească se subțiau pe încetul și se frângeau sub ochii lor, fiecare se simțea stârnjenit de tăcerea căzută între ei ca o pedeapsă, venitul sau venita se chinuia să inventeze ceva surâsuri de rigoare, ceva confesiuni amăgitoare, în timp ce și ceilalți încercau o senzație de vinovăție, nu de a fi fost condamnați la o maladie fără lecuire, ci de a se ști posesori ai unui secret imposibil de dezvăluit”. Nici

⁹ Cf. Corneliu Mircea, *op. cit.*, p. 84.

¹⁰ Cf. Jürgen Habermas, *Cunoaștere și comunicare*, ed. cit., pp. 205, 221.

întrebarea („Nu găsea niciun răspuns la aceste întrebări”, „întrebări abia articulate”), nici privirea („îi căutam privirea să comunice cu mine”), nici gestul („gestul cel mai simplu și nevinovat se încărca pe neștiute de înțelesuri insuportabile”), nici orice alt fel de substitut al comunicării („el se chinuia să surprindă un semn sau o chemare”) nu mai iradiază semnificația în stare să apropie sinele de *celălalt* din sine, de acel *altul* mereu prezent cu absența sa obsedantă. Nimic alt-ceva, într-adevăr, nu mai stă în fața sinelui, niciun alt-cineva nu mai zace în sine, doar „*același* străin mereu prezent în mine”, aceeași alteritate, identică cu sine, acum, în sine, identificată.

În și prin actul distorsiunii sistematice a unor ansambluri comunicative, sinele se înstrăinează de sine, aflând în *același-altul* din sine imaginea alterității; „mișcarea comunicantă l-a proiectat în lumea străină a unei alte și deosebite ființe, în care și prin care el, sinele, este *altul*”.¹¹ Nemaivând acces la cunoașterea absolută, la acțiunea deschisă spre afirmarea comunicantă pură, sinelui înstrăinat de sine nu îi rămâne decât cunoașterea negativă a relativului, întoarsă în ea însăși, absolutizându-și compensatoriu căutarea în neputința comunicării, „negându-se pe sine în absolut”. „În acest caz, el înțelege colapsul lumii convențiilor ca pe recunoașterea unei false pretenții cognitive”,¹² lume devalorizată cognitiv. „O nesfârșită foame de compensație” determină sinele să iasă din sine, lăsându-se pradă repulsiei, respingerii celui străin și departe de sine („m-ai respins, te resping”). Departe însă nu este acesta, ci aproape de sine, în sinele propriei ființe. „Nevoia absolută a contemplării propriului sine” aduce, abia acum, în plinătatea asumării sale, conștiința dedublării, „această dedublare de planuri, care-i săgeta conștiința”. Sinele își consumă înstrăinarea la un nivel de unde alteritatea este înțeleasă în sine, acceptată ca atare ca fiind proprie sieși, propriul sinelui secund, *alter ego* („tu ai devenit cel de-al doilea « eu » al meu”), altitudine de la care „o simplă contemplație” face ca dualitatea să apară în adevărata ei lumină, ca dedublare a sinelui în spațiu și timp: „Alexandru Platon de la suprafața lucrurilor doar contemplându-se în acel Alexandru egal cu sine, din străfundurile ancestrale”. Asistăm la un transfer ontologic de la un nivel la altul al ființei sinelui: un sine de suprafață, alterizat aici și acum, contemplându-și sinele identitar din adâncuri imemorabile. Conștient de „această capacitate de dedublare a omului”, cu alte cuvinte de sensul oarecum privilegiat uman al acestui act, preocupat de „procesul de dedublare a propriei sale ființe”, sinele caută să-i afle sensul, să înțeleagă misterul ființării sale, „așteptând să i se releve explicația extraordinară a unei similare duble existențe”. Similaritate ce traduce, de fapt, transferul alterator de la o identitate la alta, misterul acelui sine egal cu sine dovedind că „a avut loc o mutație, o trecere difuză și completă dintr-o identitate în altă identitate”. Tot ceea ce sinele sperase a fi capacitate a identității de a cuprinde în orizontul ei alteritatea, în unitatea lui *idem*, se arată a nu fi decât fatalitate a alterității ce trece, ubicuu, de la o identitate reală la una schizoidă: „masca de ceară a feței celuiilalt îl prefigura pe el, spiritul evadat din acela se zbătea acum în el”.

Alteritatea își părăsește forma fragilă, imaginea eterată, resimțită ca un ceva străin existent în preajma sinelui, opus acestuia ca polaritate distinctă a unei dualități conștientizate, „dezlegându-se parcă din neștiutele tăriei ale Genezei” („trudnică dezlegare din nodul gordian al legilor secrete”), pentru a se întrupa acaparator în forma sinelui însuși, după chipul și

¹¹ Corneliu Mircea, *op. cit.*, p. 81.

¹² Jürgen Habermas, *Conștiință morală și acțiune comunicativă*, ed. cit., p. 175.

asemănarea acestuia. Alteritatea își află identitatea parazitara în sinele deschis acestei invazii. Între cei doi ființatori în sine comunicare nu este, nici stare împreună în întregul ființării, doar legătură perturbatoare cu altul din sine („tainica legătură între mine și celălalt”), în dauna legăturii cu existența cea de dincolo de sine: „un fel de rupere brutală a tuturor legăturilor cu viața exterioară, consecință imediată fiind sentimentul că lumea lui personală se îngustează tot mai mult și-l sufocă”. Dacă sinele pierde legătura cu firea ce îl prețmuiește, cu exterioritatea pusă în paranteze, dacă celălalt din sine se dezleagă din adâncuri primordiale pentru a se manifesta în coabitarea cu sinele pereche, pentru sine și în sine legătura nu este decât *legare*, de altul înlănțuire, „un fel de dublu statornic”, sine cu sine în nedezlegare eternă: „drama acestei dualități e cu atât mai amară, cu cât nicicum nu se pot rupe unul de altul, dezlegare nu există”. Prin arbitrariul și non-sensul ce îi prezidează condiția, nu numai că „blocaje comunicative apărute intrapsihic separă aspectul strategic al acțiunii (...) de intenția de acțiune manifestă, ce vizează înțelegerea”,¹³ dar legarea sinelui apropie „manifestările acestei auto-claustrări” de conștiința limitei concepută ca termen absolut al unei dualități ideale, liman sublimat în imaginar, mister revelat în momente de elecțiune: „pe dedesubtul istoriei cotidiene, domestice a lumii, ca un dublu perfect al acesteia, figurează o altă istorie, suprasensibilă și bizară, care ne aparține de la Geneză și-n care ne refugiem cu nemăsurată voluptate, ca spre un liman salvator, dar ale cărei certitudini și miracole ne e dat să le cunoaștem numai în ceasurile mari ale vieții”. Tema dublului implică așadar, pe de o parte, dihotomia de structură *discurs „domestic”* vs. *discurs „suprasensibil”*, iar, pe de altă parte, varianța stării ontologice ca rezultat al ofertei unui destin încrucișat („a se recunoaște fiecare în existența și în destinul celuilalt”). În deplină conștiință a dedublării și a pierderii identității, sinele nu mai comunică cu sine. Acceptându-și alteritatea ca limită, el se simte totodată sub „amenințarea a ceva către altceva, nedefinit”. Înțelegerea scenică nu mai arată în final decât simptomul conflictului originar, nedeterminarea umbrei care camuflează simbolismul privat, derapajul non-sensului și distorsiunea competenței comunicative. Spectrul dublului e doar imaginea nonidentității arbitrare, formă simptomatică desimbolizată, schema goală intrasubiectivă a unei ficțiuni.

Bibliografie

Fulga, Laurențiu, *Straniul paradis*, Ed. Cartea Românească, București, 1976

*

Habermas, Jürgen, *Cunoaștere și comunicare*, Ed. Politică, București, 1983

Habermas, Jürgen, *Conștiință morală și acțiune comunicativă*, Ed. All, București, 2000

Hufnagel, Erwin, *Introducere în hermeneutică*, Ed. Univers, București, 1981

Mircea, Corneliu, *Inter-comunicare*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1979

---

¹³ *Ibidem*, p. 176.